

A vérségi kapcsolat titka

Tari János *Nyakamon ül egy halott lélek* című dokumentumfilmjéről

Nemrég mutatták be Tari János filmrendező, néprajzkutató egyetemi docens dokumentumfilmjét egy hazai, több évtizeddel ezelőtti, titokzatos örökbefogadási történetről. Három budapesti nemzetközi dokumentumfilmfesztivál programválogatói utasították el a film fesztiválon történő vetítését, egyikük azzal az indokkal, hogy túl sok benne a titok, nem mindenre derül fény a végére, nincs katarzisz. A filmet ugyanakkor a közönség hazai vetítéseken, mozis és filmklubos alkalmakon jól fogadta, külföldön pedig több filmfesztiválon díjat nyert.

A filmnek a tartós aktualitását nem csupán a napokban is gyarapodó külföldi szakmai elismerések adják, hanem a témája és a lebilincselő szerkesztése, illetve rendezése. Jómagam több örökbefogadási történetről olvastam, hallottam vagy láttam játékfilmen, dokumentumfilmen, de ez, a mindössze 39 perces alkotás számomra az egyik legtanulságosabb és legmeggrázóbb volt.

Az alapszituáció az, hogy egy kétgyermekes anya felnőttként, 40 évesen tudja meg véletlenül, hogy ő valójában örökbefogadott gyerek. A férjét annyira sokkolja már e tény, hogy elválk, otthagyja a családját. A nő a nevelőanyjától nem sok információt kap az örökbefogadása körülményeiről, és titkok megfejtésének szándékát évekig magában hordozta; majd miután a nevelőanyja 2021-ben koronavírusfertőzésben elhunyt, nyomozni kezdett. A múltjának kutatásában, a dokumentumfilm másik főszereplője, Mágoriné Andrea segített a szülővárosa lakosainak kiváló ismerőjeként.

Nem minden marad titok a kutatást elkezdő nő és a néző előtt sem, mert a főszereplő kideríti, hogy a nevelőanyjának az 1960-as évek végén született egy kislánya, aki néhány nap után elhunyt, és helyette, titokban fogadtak örökre egy ugyancsak néhány napos kislányt (őt, magát), akit még át is neveztek az elhunyt lélekről Orsolyának. Az örökbefogadott gyerek, majd felnőtt 40 éves koráig nem tudott a valódi származásáról, így 4 évtizeden keresztül viselte a titokból adódó közvetett szorongás terheit. Pedig nem került rossz körülmények közé, mert őt mint gyereket szerették, gondosan felnevelték. Csak Orsolya nem tudta, hogy miért más ő kissé, mint a család többi tagja, köztük a kistestvére (később a nevelőanya maga is szült egy gyereket), és miért más dolgok, tevékenységek iránt vonzódik, mint ők?

Ha mást nem is közvetítene a film, mint hitelesen és meggyőzően bemutatná azt, hogy mennyire fontos az embereknek a vérségi kötelék, már megérné megtekinteni, de ennél sokkal többet ad. Jól szerkesztve, de az élet dramaturgiájához is igazodva a „ki vagyok én?” kérdéskör részleteire ad tanulságos és megrendítő válaszokat, de nem didaktikusan, hanem a jól adagolt képi és verbális információkkal, átélhető nyilatkozatokkal, beszélgetésekkel, helyzetekkel, felismerésekkel, képi és zenei ritmussal, amelyet a kísérezzeneként választott Kodály cselló szólószonátája is tovább fokoz.

A *Nyakamon ül egy halott lélek* antropológiai témájú, oknyomozó dokumentumfilmként indult, de tartalmaz egy terápiás szálát, a főszereplő megtisztulását, katarzisz-megélést. Valamilyen nyugvópontra tehát elérkezik az oknyomozás és a film története, és ennek a néző is részesévé válik.

Továbbra is azt emelném ki, hogy mennyire fontos Orsolya életében az, hogy megtudja, kik vagy kik voltak a vér szerinti szülei, legközelebbi hozzátartozói. Erős tehát a vér hívó szava, és ezt azért említem, mert ezt manapság, nyilván elsősorban anyagi és ideológiai okokból, megkérdőjelezzük. Egyesek az ő rövid távú érdekeik miatt szívesen látnák a teljes emberiséget egyetlen egynemű masszaként, hogy ők, akik a közösség(ek) érdekei ellen dolgoznak, közben észrevétlenek, láthatatlanok maradjanak. Miközben a Föld teljes népessége nem tud, nem is képes egyetlen osztatlanul homogén tömbbé válni sem nyelvileg, sem vérségileg, de még tudatilag sem. Mindenki alapvetően, már ösztönösen szeret tartozni kisebb-nagyobb közösségekhez: egy társhoz, egy családhoz, egy települési, szakmai vagy érdeklődési alapú csoporthoz, egy nemzethez.

Akik a nemzet fogalmát, összetartó erejének létjogosultságát kétségbe vonják, azokat szeretném emlékeztetni arra, hogy a nemzet a legnagyobb vérségi kötelék. Ádámról és Éváról, persze minden ember rokon, de a valóban megélhető legtágabb nagyközösség és rokoni nagyközösség a nemzet. Pár évvel korábban egy felmérés értékelésében olvastam, miszerint Magyarországon, a magyar anyaországban élő emberek közül minden második rendelkezik székely őssökkel is. Is. Nyilván, az összlakosság magyar felmenőit tekintve ez az arány még nagyobb, akár 90% vagy több. Nem arról van szó, hogy ne lenne keveredés a szomszéd népekkel és kisebb mértékben másokkal is, hanem arról, hogy akár egy kisebb arányú, távoli magyar felmenő alapján is megszólíthat és meg is szólít minket a vér szava. Lehet a nemzet kötelékétől igyekezni távolodni, valami nemlétező világpolgári és egyetemes érdekek hamis bővületében, de lehet összetartani is, és nem csupán regionális, állampolgári vagy nyelvi alapon, hanem a közeli-távoli rokonság alapján is. Nemrég azt is olvastam, hogy az egyik közép-ázsiai, távolról velünk, magyarokkal rokon nép fiai, közülük még az írástudatlanok is, számon tartják az őseiket 36 generációig visszamenőleg.

Már rég foglalkoztat, hogy egyesek milyen módon próbálják meghatározni a nemzeti összetartozás alapját, és ezek közül melyik valóban érvényes. Könnyű, persze, lefelől épp a vérségi összetartozást mint alapot elvetni, hiszen Magyarország az évszázadok során befogadó ország volt. Összetartó erő a Szent Korona, illetve az volt megszüntetéséig a magyar nemesség, akik közé például nyolc évszázadon keresztül a horvátok is beletartoztak. A horvát felsőbb rétegek jogilag magyar nemesnek számítottak. Ha mindezek megszűnnek, akkor utána még marad egy ideig a hagyományközösség, a magyar nyelv és kultúra, amire ha csupán mint választott közös hivatkozásra tekintünk, már a látszat ellenére törekeny. Láttunk, tapasztaltunk mind a mai napig magyar nyelven ellenmagyarkodást, ami, nyilván nem őszinte módon vállalt vagy kommunikált identitásra utal. Amikor már az alapvető dolgokat elvetik, és itt a két legfontosabbra gondolok, mint a rokoni és a Szent Korona védelme alatt való természetes, eleve adott egység, és minden már csak választható, közmegegyezéses, idegenül konszenzusos alapú, akkor utána már csak idő és fokozatosság kérdése, hogy a magyar nemzeti összetartozás ne jelentsen mást, mint a válogatott labdarúgócsapatnak való szurkolást, vagy végpontként már az se, hanem az ellene szurkolást...

Látszólag távol jutottam az ismertett filmtől és annak témájától, miközben annak története épp ilyen mély összefüggésekre mutat rá érzékeny és árnyalt módon. Számít tehát a vérségi kapcsolat, ami akkor is befolyásolja életünket, ha nem tudunk róla, talán épp egy legálisan lebonnyoltott, de titkos örökbefogadás rejtélye miatt. Orsolya sokáig nem tudta, hogy vidéki, kisvárosi, gyökerekkel rendelkezik, de egy értelmiségi családban nevelkedve is a vidék és a természet iránt vonzódott, illetve szakmailag is a néprajzi és az antropológiai témák iránt érdeklődött. Legalább megtudta, hogy nem véletlenül. A filmben vannak még megismerhető és meg nem ismerhető titkok, de ezek is a katarzist, a megtisztulást szolgálják.

Az viszont már nem titok, hogy a filmet ezidáig 40 nemzetközi filmfesztiválra nevezték, és ezidáig a következő díjakat nyerte el: Legjobb dokumentumfilm, Calgary, Kanada; Legjobb Női történet díj, Ganktok, India; Legjobb dokumentumfilm, New York, USA; Cult Critic: Legjobb dokumentumfilm nőkről, Kalkutta, India; Doc Without Borders Research: Legjobb kutatás, Torontó, Kanada; Kiemelt dicséret, dokumentumfilm kategória, Niagara Falls, Kanada.

Deák-Sárosi László, PhD, filmesztéta, költő